

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342 (477)

Богдан Б. В.,
*старший викладач кафедри фінансового права,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

ПРИНЦИПИ ОХОРОНИ НАСЕЛЕННЯ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

PRINCIPLES OF POPULATION PROTECTION AGAINST INFECTIOUS DISEASES: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Наукова стаття містить аналіз теоретичних аспектів розвитку загальних принципів права. Проаналізовано наукові підходи до визначення терміну «принцип». Розглянуто загальні принципи права, їх визначення в теорії права. Досліджено нормативно-правове закріплення основних принципів права. Запропоновано принципи охорони населення від інфекційних хвороб як основу здійснення адміністративно-правової охорони населення від інфекційних хвороб.

Визначено, що принципи охорони населення від інфекційних хвороб є похідними від основних принципів права. До яких віднесено: принцип верховенства права у науці визначається як пріоритет найвищих загальнолюдських цінностей у соціальному житті, у державотворенні тощо; принцип верховенства закону розглядається в аспекті верховенства його формального джерела та вказує на пріоритет нормативно-правових актів, які приймаються органом законодавчої влади, над актами виконавчої та судової влади; принцип справедливості є однією із основних засад права та вирішальною при визначенні права як регулятора суспільних відносин; принцип рівності передбачає, перш за все, рівність прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин незалежно від різних факторів: кольору шкіри, національної та релігійної приналежності, службового становища, політичних поглядів тощо. Принцип гуманізму розглядається в науці як право на життя, право на здоров'я, право на особисту свободу та безпеку, в тому числі навколишнього середовища і довкілля. Принцип демократизму означає, що воля народу має знаходити свій вияв через народовладдя: безпосередня та представницька демократія має виражати волю народу через право та законодавство.

Серед принципів охорони населення від інфекційних хвороб, на наш погляд, доцільно виокремити такі, як: 1. принцип належного нормативно-правового врегулювання заходів профілактичного, санітарного та протиепідемічного характеру; 2. принцип організаційно-правової взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 3. принцип своєчасного та повного фінансового забезпечення заходів профілактичного, санітарного та протиепідемічного характеру; 4. принцип відповідальності суб'єктів здійснення охорони населення від інфекційних хвороб; 5. та інші.

Ключові слова: принцип, принцип права, основні принципи права, принципи охорони населення, інфекційні хвороби.

The scientific article contains the analysis of theoretical aspects of development of the general law principles. Scientific approaches to determination of term "principle" are analyzed. Considered the general principles of law, their definition in the law theory. Standard and legal fixing of the basic principles of the law is investigated. It is offered the principles of protection of the population from infectious diseases as a basis of implementation of administrative legal protection of the population from infectious diseases.

It is determined that the principles of protection of the population from infectious diseases are derived from the basic principles of law. These include: the principle of the rule of law in science is defined as the priority of the highest universal values in social life, in state formation, etc.; the principle of the rule of law is considered in the aspect of the supremacy of its formal source and indicates the priority of normative legal acts adopted by the legislature over acts of the executive and the judiciary; the principle of justice is one of the basic principles of law and decisive in defining law as a regulator of social relations; The principle of equality presupposes, first of all, equality of rights and responsibilities of the subjects of public relations, regardless of various factors: skin color, national and religious affiliation, official position, political views, etc. The principle of humanism is seen in science as the right to life, the right to health, the right to personal liberty and security, including the environment and the environment. The principle of democracy means that the will of the people must be manifested through democracy: direct and representative democracy must express the will of the people through law and legislation.

Among the principles of protection of the population from infectious diseases, in our opinion, it is expedient to single out such as: 1. the principle of proper legal regulation of preventive, sanitary and anti-epidemic measures; 2. the principle of organizational and legal interaction of public authorities and local governments; 3. the principle of timely and full financial support of preventive, sanitary and anti-epidemic measures; 4. the principle of responsibility of the subjects of protection of the population from infectious diseases; 5. and others.

Key words: principle, principle of the law, basic principles of the law, principles of protection of the population, infectious diseases.

Актуальність теми. Принципи, як правова категорія, є однією з найчастіше досліджуваних предметів юридичної науки. Вони досить часто та плідно аналізувались науковцями різних галузей права, розглядались в контексті визначення та співвідношення, класифікувались за часом виникнення, за змістом концептуальних підходів до визначення проблематики.

Принципи права досліджували у своїх наукових доробках С.С., Алексєєв, О.В. Зайчук, А.М. Колодій, К.А. Котух, В.О. Котюк, Р.С. Мельник, В.В. Молдован та інші. Але зміст та сутність принципів охорони населення від інфекційних хвороб, як основи адміністративно-правової охорони населення від інфекційних хвороб, залишається недостатньо дослідженим та обу-

мовлює актуальність даного наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Охорона населення від інфекційних хвороб як обов'язок держави, що виражається через здійснення сукупності організаційно-правових, оздоровчо-профілактичних, фінансових та інших заходів, не може бути належно реалізована без дотримання суб'єктами їх здійснення відповідних принципів.

Принципи як загальнотеоретична категорія розвивались та формувались впродовж розвитку суспільства, змінювались та наповнювались змістом нових наукових концепцій і тенденцій, зазнавали змін через постійні спроби удосконалення національного законодавства. Тож, з наведеного можна дійти висновку, що принципи не є сталою категорією.

Походження терміну «принцип» в наукових джерелах зводять до лат. *principium*, що означає «початок, основа», і розуміється як сукупність вихідних ідей та керівних положень, які при здійсненні будь-якої діяльності спрямовані на досягнення певних результатів [1, с. 154].

Великий тлумачний словник сучасної української мови містить кілька тлумачень терміну «принцип». Проте нашому баченню розуміння загальновідомої сутності принципу кореспондують наступні: принцип - це «правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства»; «переконавання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці» [2, с. 1125].

Юридична енциклопедія зазначає, що термін «принцип» може також вживатись у значенні внутрішнього переконання людини, яким визначається її (людини) ставлення до дійсності, суспільних ідей, діяльності [3, с. 110-111].

Принципи права як правова категорія адміністративного права сформувались досить давно. Але за радянських часів розумілись в контексті принципів державного управління [4, с. 48-55].

Сучасні наукові джерела містять наступні підходи до визначення принципів права.

О.Ф. Скакун визначає принципи права через відправні начала та незаперечні вимоги, що ставляться до учасників суспільних відносин для поєднання інтересів, які можуть бути індивідуальними, груповими, громадськими [5, с. 221]. В той же час науковець зазначає, що принципи є підставою права та орієнтирами у правотворчості і правозастосуванні

В.В. Молдован та Л.І. Чулінда розглядають принципи права як вихідні положення, що закріплюються в законі, та впливають на процес підготовки нормативно-правових актів і встановлення гарантій дотримання вимог права [7, с. 34]. Науковці вважають принципи права критерієм для правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності. Не можна не погодитись з тезою науковців про те, що принципи права зумовлюються певними факторами: соціальним, економічним, політичним ладом, який панує в суспільстві, а від їх належності визначення та рівня дотримання учасниками суспільних відносин залежить ефективність та стабільність правової системи в цілому.

Р.С. Мельник вважає за можливе визначити принципи адміністративного права як основні ідеї, положення, вимоги, які визначають напрями та механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [4, с. 51]. Науковець підкреслює визначальну роль принципів не лише у теорії адміністративного права, а й у правотворчій та правозастосовній діяльності відповідних суб'єктів [8, с. 52].

С.С. Алексєєв визначає принципи права через «виражені у праві вихідні нормативно-керівні засади, які характеризують його зміст, основи, закріплені закономірності громадського життя» [9, с. 104]. Такий підхід більш детально характеризує правову природу принципів права через їх нормативну закріпленість, що свідчить про те, що принципи є не лише керівними ідеями суспільства.

На думку О.В. Зайчука, принципи права потребують свого конструювання при визначенні системи суспільного порядку, оскільки охоплюють ідеї, норми, відносини, а також надають їм логічності, послідовності та збалансованості, визначають і направляють розвиток права [10, с. 22].

Деякі науковці розрізняють терміни «принципи права» та «правові принципи».

Так, В.О. Котюк зазначає, що правові принципи виникають до виникнення системи права та системи законодавства, а ті правові принципи, які закріплені у системі права і законодавства, перетворюються на принципи права [11, с. 30]. Схожу наукову позицію має і О.В. Зайчук, на погляд якого факт закріплення певної ідеї у нормативному акті може свідчити про наявність будь-якого правового принципу [10, с. 23].

В наукових джерелах також зустрічається наукова теза, що принципам права притаманна ознака стійкості та незмінності протягом певного часу на відміну від правових норм [12, с. 24]. Вважаємо, що з даною тезою не можна не погодитись, адже сутність принципів права відображає конкретні фундаментальні основи, які є базисом для подальшого створення правових норм.

Варта уваги і наукова позиція про відмінність принципів права від норм-принципів. Під нормами-принципами розуміються принципи, що прямо закріплені у нормах права і уособлюють внутрішній зміст норм права [5, с. 221]. О.Ф. Скакун визначає норми-принципи як норми, якими сформульовані незаперечні вимоги, що носять загальний характер та стосуються більшості інститутів, і, як приклад, наводить ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [5, с. 283; 6]. Дійсно, з огляду на наведене, закріплена в Основному законі України норма містить конкретно визначену незаперечність загального характеру, що має стосуватись будь якої сфери суспільних відносин.

Принципи охорони населення від інфекційних хвороб є похідними від основних принципів права. В теорії держави і права до основних принципів права традиційно відносять: принцип верховенства права, принцип верховенства закону, принцип законності, принцип справедливості, принцип юридич-

ної рівності, принцип гуманізму або гуманності, принцип демократизму, принцип свободи [5, с. 224; 12, с. 45]. Задекларовані основні принципи права є свідченням того, що право виступає орієнтиром меж свободи та справедливості під час реалізації суспільних відносин будь-якої сфери.

Принцип верховенства права у науці визначається як пріоритет найвищих загальнолюдських цінностей у соціальному житті, у державотворенні тощо [10, с. 25]. Даний принцип також задекларований у ст. 8 Конституції України і передбачає, що Конституція України має найвищу юридичну силу [6]. Згідно Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 верховенство права передбачає панування права у суспільстві, при цьому право не обмежується лише законодавством, а включає норми моралі, традиції, звичаї, що обумовлені історично та легітимовані суспільством [13]. У наведеному Рішенні Конституційного Суду України також зазначається, що таке розуміння права не є підставою для його отождення із законом.

У тісній взаємодії з принципом верховенства права перебуває принцип верховенства закону, який є однією з умов реалізації демократії. Принципи верховенства закону розглядається в аспекті верховенства його формального джерела та вказує на пріоритет нормативно-правових актів, які приймаються органом законодавчої влади, над актами виконавчої та судової влади [14].

Зі змісту наведеного Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 вбачається, що принцип справедливості є однією із основних засад права та вирішальною при визначенні права як регулятора суспільних відносин [13]. Тобто, справедливість, як принцип права, передбачає неупереджений та недискримінаційний підхід під час застосування норм права, що кореспондує конституційному принципу рівності усіх перед законом, закріпленому ст. 21 Конституції України.

Принцип рівності передбачає, перш за все, рівність прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин незалежно від різних факторів: кольору шкіри, національної та релігійної приналежності, службового становища, політичних поглядів тощо.

Принципи справедливості та рівності є елементами верховенства права відповідно до змісту Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 [15].

Принцип гуманізму, як один з основних принципів права, найбільш тісно пов'язаний із принципами охорони населення від інфекційних хвороб, оскільки даний принцип розглядається в науці як право на життя, право на здоров'я, право на особисту свободу та безпеку, в тому числі навколишнього середовища і довкілля. Тобто, реалізація принципу гуманізму (в інших джерелах – принципу гуманності) передбачає створення необхідних умов для нормального розвитку, існування і функціонування особи.

Принцип демократизму означає, що воля народу має знаходити свій вияв через народовладдя: безпо-

середня та представницька демократія має виражати волю народу через право та законодавство.

Свобода, як загальний принцип права, виражається у праві вибору при прийнятті рішень у політичній, економічній сфері життя, при користуванні соціальними послугами тощо.

Аналізуючи зміст основних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері охорони здоров'я та захисту населення від інфекційних хвороб, слід відмітити, що законодавцем не надається чіткого тлумачення принципів захисту (*охорони*) населення від інфекційних хвороб.

Так, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» ст. 4 закріплює основні принципи охорони здоров'я, серед яких визначені: дотримання прав і свобод людини і громадянина у сфері охорони здоров'я; пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, національними тощо; рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної допомоги; орієнтація на сучасні стандарти здоров'я і медичної допомоги; децентралізація державного управління та інші [16].

В ст. 10 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» міститься формальний перелік *принципів профілактики* інфекційних хвороб, до яких законодавець відносить: визнання захисту населення від інфекційних хвороб до одних з пріоритетних напрямів діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; дотримання санітарно-гігієнічних та протиепідемічних правил і норм при здійсненні будь-якої діяльності; безоплатність надання медичної допомоги хворим на інфекційні хвороби та їх соціальний захист; державну підтримку наукових розробок і вітчизняних виробників медичних та лікарських препаратів, дезінфекційних засобів та виробів медичного призначення [17]. При цьому принципи захисту (*охорони*) населення, як напряму діяльності, наведений нормативно-правовий акт не містить. Тому фактично тлумачення і розуміння принципів охорони населення від інфекційних хвороб відбувається за розсудом суб'єкта, який має її здійснювати.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне законодавчо закріпити принципи охорони населення від інфекційних хвороб, як напряму діяльності, шляхом внесення доповнень до відповідних нормативно-правових актів. Серед принципів охорони населення від інфекційних хвороб, на наш погляд, доцільно виокремити такі, як:

1. принцип належного нормативно-правового врегулювання заходів профілактичного, санітарного та протиепідемічного характеру;
2. принцип організаційно-правової взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
3. принцип своєчасного та повного фінансового забезпечення заходів профілактичного, санітарного та протиепідемічного характеру;
4. принцип відповідальності суб'єктів здійснення охорони населення від інфекційних хвороб;
5. та інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Теория государства и права : учеб. для юридических вузов и факультетов / под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М.: Норма-Инфра-М. 1997. 559 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/n1131/mode/2up>.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Вид-во «Українська енциклопедія», 2003. Т. 5. 736 с.
4. Пахомов І.М. Радянське адміністративне право. Загальна частина : підруч. Л. : Вид-во Львів. Ун-ту. 1962. 287 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. Харків: Консул, 2001. 656 с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Молдован В.В., Чулінда Л.І. Правознавство. 2-ге вид. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 184 с.
8. Мельник Р.С. Інститут принципів адміністративного права у системі Загального адміністративного права України. *Публічне право*. № 3 (7). 2012. С. 51-60.
9. Алексеев С.С. Собрание сочинений : в 10 т. М. : Статут, 2010. Т. 3: Проблемы теории права : Курс лекций. 781 с.
10. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.
11. Котюк В.О. Теорія права: Курс лекцій. К.: Вентурі. 1996. 208 с.
12. Колодій А.М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер. 1998. 208 с.
13. Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом біль м'якого покарання) від 02 листопада № 15-рп/204 // Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.
14. Лінецький С.В. Верховенство права та верховенство закону. Енциклопедія сучасної України. 2005. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=33681.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10#Text>.
16. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed20190101#Text>.
17. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06 квітня 2000 р. № 1645-III // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14/ed20181004#Text>.